

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

JOURNAL OF
FACULTY OF THEOLOGY
ISTANBUL UNIVERSITY

Sayı/Number: 30

Yıl/Year: 2014

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (İÜİFD)

**İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Adına Sahibi / Owner on Behalf of Faculty
of Theology of Istanbul University**
Prof. Dr. Murteza BEDİR (Dekan/Dean)

Editör / Editor
Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER

**Yazı İşleri Sorumlusu /
Legal Representative**
Prof. Dr. Hidayet AYDAR

Editör Yardımcıları / Co-Editors
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI
Yrd. Doç. Dr. Mustakim ARICI

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ömer Mahir ALPER
Prof. Dr. Hidayet AYDAR
Prof. Dr. Mustafa ERTÜRK
Prof. Dr. Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ
Doç. Dr. Ramazan YILDIRIM
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI
Yrd. Doç. Dr. Mustakim ARICI

Son Okuma / Redaction

Doç. Dr. Ali ÖZTÜRK
Arş. Gör. Mustafa ÖZAÇAÇ

Kapak ve İç Tasarım / Graphical Design
Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsmail BAĞDATLI

Danışma Kurulu / Advisory Board

Abdurrahman ACAR (Prof.Dr.), Rahim ACAR (Prof.Dr.), Alparslan AÇIKGENÇ (Prof.Dr.), Muhsin AKBAŞ (Prof.Dr.), Yasin AKTAY (Prof.Dr.), Mehmet AKKUŞ (Prof.Dr.), Halis ALBAYRAK (Prof.Dr.), Recep ALPYAÇIL (Doç.Dr.), Ramazan ALTINTAŞ (Prof.Dr.), Abdüsselam ARI (Doç.Dr.), Ali ARSLAN (Prof.Dr.), Zeki ARSLANTÜRK (Prof.Dr.), Nevzat AŞIK (Prof.Dr.), Muhammed ABAY (Yrd.Doç.Dr.), Mahmut AY (Yrd.Doç.Dr.), İrfan AYCAN (Prof.Dr.), Hidayet AYDAR (Prof. Dr.), İbrahim Hakkı AYDIN (Prof.Dr.), Ömer AYDIN (Prof.Dr.), Yaşar AYDINLI (Prof.Dr.), Osman AYDINLI (Prof.Dr.), Fahmettin BAŞAR (Prof.Dr.), Vahdetin BAŞCI (Prof.Dr.), İrfan BAŞKURT (Doç.Dr.), Kemal BATAK (Doç.Dr.), Abdülaziz BAYINDIR (Prof.Dr.), Mehmet BAYRAKADAR (Prof.Dr.), Bayraktar BAYRAKLI (Prof.Dr.), M.Faruk BAYRAKTAR (Prof. Dr.), Mürteza BEDİR (Prof.Dr.), Ramazan BİÇER (Prof.Dr.), Nahide BOZKURT (Prof.Dr.), Ömer BOZKURT (Yrd.Doç. Dr.), H.İbrahim BULUT (Doç.Dr.), Mehmet BÜYÜKDERE (Prof.Dr.), Yılmaz CAN (Prof.Dr.), Hasan CİRİT (Doç.Dr.), Yaşar ÇALIŞKAN (Prof.Dr.), İlyas ÇELEBİ (Prof.Dr.), Mehmet ÇELİK (Prof.Dr.), Yakup ÇİÇEK (Prof.Dr.), Mehmet DALKILIÇ (Prof.Dr.), Muhsin DEMİRCİ (Prof.Dr.), Kürşat DEMİRCİ (Doç.Dr.), İsmail DEMİREZEN (Doç.Dr.), Abdülkadir DONUK (Prof.Dr.), Recai DOĞAN (Prof.Dr.), İbrahim Kafi DÖNMEZ (Prof.Dr.), Ali DURUSOY (Prof.Dr.), Yaşar DÜZENLİ (Prof.Dr.), Feridun M.EMEÇEN (Prof.Dr.), İzzet ER (Prof.Dr.), Ali ERBAŞ (Prof.Dr.), Hüsamettin ERDEM (Prof.Dr.), Mustafa ERDEM (Prof.Dr.), Ayşe Zişan FURAT (Doç.Dr.), Necmettin GÖKKİR (Doç.Dr.), Bilal GÖKKİR (Doç. Dr.), Musa Kazım GÜLÇÜR (Yrd.Doç.Dr.), Zekeriya GÜLER (Prof.Dr.), Sıtkı GÜLLE (Prof.Dr.), Hacı Mehmet GÜNAY (Prof.Dr.), Osman GÜNER (Prof.Dr.), Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Prof.Dr.), Abdurrahman HAÇKALI (Prof.Dr.), Ömer Faruk HARMAN (Prof.Dr.), Hüseyin HANSU (Doç.Dr.), Dursun HAZER (Prof.Dr.), Hayati HÖKELEKLİ (Prof. Dr.), Davut HUT (Dr.), M.Zeki İŞCAN (Doç.Dr.), Abdullah KAHRAMAN (Prof.Dr.), İsmail KARA (Prof.Dr.), Mustafa KARA (Prof.Dr.), N.Ünal KARASLAN (Prof.Dr.), Faruk KARACA (Prof.Dr.), Ahmet KAVAS (Prof.Dr.), Mahmut KAYA (Prof.Dr.), Fahri KAYADİBİ (Prof.Dr.), Ziya KAZICI (Prof.Dr.), Bilal KEMİKLİ (Prof.Dr.), İmaduddin Khalil (Prof. Dr.), A.Saim KILAVUZ (Prof.Dr.), Recep KILIÇ (Prof.Dr.), Sadık KILIÇ (Prof.Dr.), Celal KIRCA (Prof.Dr.), Abdullah KIZILCIK (Doç.Dr.), Ferhat KOCA (Prof.Dr.), Hasan KURT (Prof.Dr.), Saffet KÖSE (Prof.Dr.), Yaşar Abit KOÇAK (Prof. Dr.), Mustafa KÖYLÜ (Prof.Dr.), Zekeriya KURŞUN (Prof.Dr.), İlhan KUTLUER (Prof.Dr.), Bekir KUZUDİŞLİ (Doç. Dr.), Talip KÜÇÜKCAN (Prof.Dr.), Muhittin MACİT (Doç.Dr.), Yurdagül MEHMETOĞLU (Prof.Dr.), Ahmet Yaşar OCAK (Prof.Dr.), Hakan OLGUN (Doç.Dr.), Mesut OKUMUŞ (Prof.Dr.), Reşat ÖNGÖREN (Prof.Dr.), Hakkı ÖNKAL (Prof.Dr.), Abdülkerim ÖZAYDIN (Prof.Dr.), Tahsin ÖZCAN (Prof.Dr.), Abdurrahman ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Metin ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZKARCI (Prof.Dr.), Mevlüt ÖZLER (Prof.Dr.), Hanefi PALABIYIK (Prof.Dr.), Hüseyin PEKER (Prof.Dr.), Selahattin POLAT (Prof.Dr.), Mehmet Saffet SARIKAYA (Prof.Dr.), Hüseyin SARIOĞLU (Prof.Dr.), A.Nedim SERİNSU (Prof.Dr.), Burhanettin TATAR (Prof.Dr.), Mustafa TAHRALI (Prof. Dr.), Mustafa TEKİN (Doç.Dr.), Nihat TEMEL (Prof.Dr.), Mustafa Zeki TERZİ (Prof.Dr.), Nuri TINAZ (Doç.Dr.), Kasım TURHAN (Prof.Dr.), Süleyman TULÜCÜ (Prof.Dr.), Talip TÜRCAN (Prof.Dr.), Osman TÜRER (Prof.Dr.), Mustafa USTA (Prof.Dr.), Mazlum UYAR (Prof.Dr.), Yavuz ÜNAL (Prof.Dr.), İsmail Safa ÜSTÜN (Prof.Dr.), İsmail YAKIT (Prof.Dr.), Ahmet YAMAN (Prof.Dr.), Cafer Sadık YARAN (Prof.Dr.), Metin YAŞA (Doç.Dr.), Davut YAYLALI (Prof.Dr.), Nesimi YAZICI (Prof.Dr.), Hüseyin YAZICI (Prof.Dr.), Adem YERİNDE (Doç.Dr.), Yavuz YILDIRIM (Yrd.Doç.Dr.), Ali YILMAZ (Prof.Dr.), İsmail YİĞİT (Prof.Dr.), A.İhsan YİTİK (Prof.Dr.), Metin YURDAGÜR (Prof.Dr.), Ahmet YÜCEL (Prof.Dr.),

Yönetim Yeri / Administration Place

İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi, Kavalalı Sokak, No:1 A-Blok 34080 Fatih / İstanbul.
Tel: (212) 532 60 20, Faks: (212) 532 62 07, e-posta: ilhdergi@istanbul.edu.tr

İÜİFD yılda iki sayı olarak yayımlanan ulusal hakemli bir dergidir.

İÜİFD'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayım hakları İÜİFD'ye ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınmaz.

Valerie Gonzalez, *Beauty and Islam, Aesthetics in Islamic Art and Architecture*, London & New York, I.B. Tauris Publishers, 2001, ISBN: 1860646913, 134 s.

İslâm estetiği sahasında son yıllarda yapılmış önemli çalışmalar arasında gösterilen Valerie Gonzalez'ın *Beauty and Islam* adlı eseri, sözkonusu sahadaki literatür eksikliğini bir ölçüde doldurması bakımından dikkate değerdir. Gonzalez, İslâm düşüncesinde, özellikle metafiziğe ilişkin tartışmalarda, güzelin metafizik temellerini kendisine konu etmesi bakımından bir tür meta-estetik tasavvur bulunabileceğini düşünür. Ancak Gonzalez, Batılı araştırmacılar arasında ilk kez, bu düşüncenin ötesine geçip İslâm medeniyetlerinde ortaya konulmuş sanat eserlerini tahlil ederek bir İslâm estetiği anlayışına ulaşabileceğimizi savunur. Gonzalez'ın Avrupa-merkezci sanat söyleminden sıyrılarak ulaştığı bu noktadaki yegâne yöntemi, "estetik fenomenoloji"dir.

Gonzalez'e göre estetik, yalnızca, sanata ilişkin teorik bir tasavvur olarak değil; aynı zamanda tecrübeye konu olan estetik nesnenin müşahhas ve somut olarak karşımızda duran sanat eseri olabileceği bir anlamda da kullanılabilir. Çünkü Gonzalez açısından bakıldığında sanata ve sanat eserinin sanatsal bakımdan sahip olduğu içerimlere hangi sûrette ulaşabileceğimizi idrak etmek, fenomenolojik bir tarzda gerçekleşir. Bu idrak, her şeyden önce, sanatın, geçmişte ve gelecekte, daima fenomenolojik olarak var olduğunu ve var olacağını kavramakla ilişkilidir. Bu anlayıştan hareketle Gonzalez, İslâm medeniyetlerinde estetiği, güzelliğin kaynağını soruşturan meta-estetik düzeyde incelediği gibi aynı zamanda sanat eserleri düzeyinde de ele alır. Bir diğer ifadeyle Gonzalez, İslâm estetiğini, hem İslâm filozoflarının güzellik hakkında ortaya koyduğu teorik düşüncelere hem de İslâm medeniyetinde üretilmiş sanat eserlerine işaret etmek üzere kullanır. Gonzalez'ın kitabında araştırma

konusu yaptığı estetiğin meta boyutuna ilişkin malzemeyi klasik İslâm filozoflarının metinleri sağlarken ikinci boyutun malzemesi İslâm medeniyetlerinde üretilmiş sanat eserleridir. Estetiğe ilişkin bu iki boyutlu tasavvur, Gonzelez'in kitabında iki farklı yöntemi ortaya çıkartır: (i) Güzellik tasavvuru ile sanatsal yaratımın ilkesini tanımlama imkânı sağlayan meta-estetik tasavvuru ortaya koymak için metin analizleri, (ii) anlam ifade eden şeyler olması bakımından sanatsal sûretleri estetik fenomenoloji yöntemiyle doğrudan gözlem ve onların bizi sevk ettiği tecrübe. Estetik fenomenoloji yöntemi, her ne kadar sanat ve sanat teorisi hakkında yapılan Batılı çağdaş analitik çalışmalara bütünüyle dâhil edilmiş olsa da henüz İslâm araştırmaları sahasında nazar-ı itibara alınmamış husûsî ve yeni bir alanı oluşturur. Bu husus Gonzalez'in çalışmasını dikkate değer kılmaktadır.

Gonzalez'in çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Kitabının birinci bölümünü, meta-estetik bir zemin sağlaması bakımından klasik Arap düşüncesindeki güzellik anlayışları ve estetik tecrübeye ilişkin tartışmalara ayıran Gonzalez, bu bölümde sırasıyla İbn Hazm, İbn Sînâ, İbn Rüşd ve İbnü'l-Heysem'in konuya ilişkin düşüncelerini, kendi metinlerinden iktibas ettiği pasajlar ve bunlara ilişkin değerlendirmeler eşliğinde özetler. Gonzalez'e göre bu isimlerin her biri, müntesibi oldukları ekollerle irtibatlı olarak İslâm düşünce geleneği içinde farklı bir estetik tasavvurunu temsil eder. Bu çerçevede Gonzelez, okuyucusunun önüne, İbn Hazm'ın estetik teorisinde gördüğümüz insanoğlundaki ahlâkî güzellik anlayışından, İbn Sînâcı anlamda ilâhî kaynaktan gelen nûrânî ve akfî güzelliğe, İbn Rüşdcü anlamda maddî âlemin yapısal düzenine ilişkin güzelliğe ve nihayet bunlara karşıt görüş olarak ortaya çıkan, fenomenolojik olarak niteliği değiştirilebilir ve sınıflandırılabilir İbnü'l-Heysemci güzellik anlayışına kadar geniş bir yelpaze sunar. Böylece Gonzalez, İslâm düşüncesinde güzelliğin mantıksal, metafizik, fizik ve ahlâkî yönlerinin bulunabileceği bir çerçeve ortaya koyar. Gonzalez, İslâm düşüncesindeki güzellik anlayışlarından hareketle güzelliğin zıddı olan çirkinlik kavramı hakkında da bir yorum yapılabileceğini; buna göre çirkinliğin, gayr-ı ahlâkîlik, eksiklik, orantısızlık, câhillik ve düzen-

sizlikle irtibatlı olarak, güzellikte olduğu gibi çok sayıda veçhe ve muhtelif yönler taşıdığını savunur.

Gonzalez, kitabının ikinci bölümünü, Kur'ân'daki Süleyman (a.s.) kıssasının ne şekilde sanatsal bir model olarak okunabileceğine ve Kur'ân'ın muhatabında nasıl bir estetik idrak oluşturduğuna ilişkin meselelere hasreder. Gonzalez'e göre Süleyman (a.s.) ve Belkis arasında geçen bu kıssa, kutsal metinlerde yer alan ifadeleri anlamak için yeni imkânlar sağlayan fenomenoloji gibi disiplinler ışığında düşünüldüğünde, bizzat ilâhî kelamdan sâdır olan belirli bir sanat tasavvurunun varlığını açığa çıkarır. Gonzalez'e göre bu sanat tasavvuru, estetik tecrübe sahibi olan bireyin hayret ve beğenisinin mutlaka ahlâkî-dînî bir sonuç doğurması gerektiği anlayışı üzerine inşâ edilmiştir. Çünkü kıssada geçen Belkis'in Süleyman (a.s.) sarayına ilişkin tecrübesi, salt estetik bir haz düzeyinde kalmaz; bu hazzı aşarak ilâhî kudrete boyun eğmek gibi bir sonuç intaç eder. Gonzalez, bu noktada, sözkonusu kıssanın, ister tabîi isterse sanatsal olsun, bütün estetik nesnelere ilişkin tecrübenin ilâhî olanla irtibatlandırılması gerektiği anlayışını ortaya koyduğunu savunur.

Gonzalez, kitabının "uygulamalı estetik" olarak adlandırdığı kısmını oluşturan diğer üç bölümünde öncelikle el-Hamra Sarayı'ndaki yabancı devlet adamlarının karşılandığı Arz Odası'nı, bazı Batılı çağdaş filozofların düşünceleri ve fenomenoloji yönteminin imkânlarıyla yeniden okumaya çalışır. Gonzalez burada, Arz Odası'ndaki tavan ve duvar tasarımlarının İslâmî anlayıştaki yedi cennetin kozmolojik temsîlî bir resmini sunduğunu ifade eder. Öte yandan sözkonusu mekânı, âlemin yaratılışı ile Tanrı'nın mutlak kudretini ifade eden âyetlerin süslediğini; bunun ise mutlak bir düzeni ifade eden İslâm kozmolojisine, Tanrı'nın yarattıklarıyla sahip olduğu ilişkiye ve nihayet çoklukta birliği oluşturan İslâm'ın en temel anlayışı tevhide güçlü bir şekilde işaret ettiğini savunur. Ardından Gülru Necipoğlu'nun daha önce kullandığı İslâmî Geometrik sanat yaklaşımından hareketle el-Hamra Sarayı'ndaki geometrik bağlantıları, soyutlama, hareket ve metafor kavramları üzerinden tartışır. Gonzalez'in buradaki en temel iddiası, el-Hamra'daki geometrik kombinasyonların ve bunlara ilişkin görsel tecrübenin sanatsal ifadenin bir türü olarak okunabile-

çeği yönündedir. Gonzalez kitabında son olarak, İslâm sanatında estetik düzene işaret eden kitâbeleri ele alır ve özellikle seramik ile minyatürlerdeki hat örneklerinin altında yatan estetik anlayışı soruşturur. Hüsn-ü hattı figüratif sanatlar sahasında değerlendiren Gonzalez, hüsn-ü hattın, İslâmî figüratif sanata ilişkin estetik dil içerisinde son derece belirleyici bir rol ifa ettiğini savunur. Gonzalez'in uygulamalı estetik olarak adlandırdığı bu üç bölüm bir bütün olarak, estetik kavramsallaştırma anlamına gelen ve büyük oranda görsel dile ilişkin İslâmî yaklaşımı gösteren sanat eserlerinin belirli yönleriyle ilgilenir. Bu, bir taraftan, el-Hamra hakkındaki üç ve dördüncü bölümün gösterdiği gibi, soyutlama ve temsil arasındaki estetik diyalektiğe ilişkin karmaşık sorunları ortaya koyan geometrik tasarımla; diğer taraftan ise son bölümde incelendiği gibi kitâbelerin bir anlama delâlet eden düzenleriyle ilgili olarak ortaya çıkar.

Gonzalez'in çalışmasındaki eksik sayılabilecek husus, ilk bölümde ele alınan filozofların düşüncelerinin sonraki bölümlerde incelenen sanat eserlerini yorumlamada yeterince dikkate alınmamasıdır. Bu durum, okuyucuda, sözkonusu filozofların düşüncelerinin, aslında öyle olmasa da içinde yaşadığımız varlık sahasıyla hiçbir ilişkisi olmayan bütünüyle metafizik yaklaşımlar olduğu izlenimi bırakmaktadır. Oysa ki ilk bölümde ortaya konulan düşünceler, özellikle son üç bölümdeki pek çok yorumu geliştirebilecek bir ufuk açıcılığa sahiptir. Gonzalez'in kitabının eleştirisi konusu olabilecek bir diğer yönü ise, birinci bölümde ele alınan İslâm filozoflarının düşüncelerine zaman zaman anakronik bir gözle bakılmasıdır. Bu anakronik yaklaşım, İbn Rüşd'ü pozitivist, hatta "neredeyse materyalist" yapmaya kadar varabilmektedir. Bu ve benzeri eksik ve hatalı görülebilecek taraflarına rağmen Gonzalez'in bu eseri, son derece sınırlı bir nitelik taşıyan İslâm estetiği literatürüne önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu eserin İslâm estetiği araştırmalarına en önemli katkısı, ilgili sahaya estetik fenomenoloji yöntemini uygulamasıyla ortaya çıkar. Bu şekilde İslâm medeniyetlerinde üretilmiş her sanat eseri üzerinde, bir yönüyle tefekküre dayalı bu yöntem kullanılarak özgün İslâm estetiği anlayışları geliştirilebilir.

Yrd. Doç. Dr. Muhammet Fatih Kılıç
Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

